

<<< Natrag

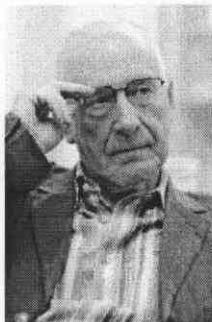
Datum objave: 29.3.2009 Rubrika: 7. dan

razgovor: IVO ŠLAUS, AKADEMIK I POKRETAČ INTERNETSKOG PORTALA vrijemeje.com KOJI ŽELI ANGAŽIRATI LJUDE KOJI RAZMIŠLJAJU O KRIZI, TE PRONALAZE I NUDE RJEŠENJA

Trebaju nam novi Marx i Krlježa

Postoji briljantna analiza Marxa ili briljantni radovi Ricarda ili Smitha koji se odnose na 18. ili 19. stoljeće, dakle na sasvim drugo vrijeme. Oni nisu mogli predskazati situaciju koju danas imamo. Nama nedostaje dimenzija umjetnika koji gledaju na krizu. Opet ćemo se naći u situaciji da o ovoj krizi ni jedan umjetnik ne raspravlja umjetnički.

Razgovarao Tihomir PONOŠ
Snimio DAVOR KOVAČEVIĆ

Prije mjesec dana pokrenut je internetski portal vrijemeje.com. Smisao je portala da ljudi angažirani na njemu (kao i oni koji se žele priključiti) razmišljaju o krizi, pokušavaju pronaći i ponuditi rješenja i, ako ništa drugo, započeti ozbiljnu i temeljitu raspravu o ozbiljnoj krizi. Portal je pokrenut u suradnji sa Svjetskom akademijom znanosti i umjetnosti i Rimskim klubom. Glavna je pokretačka snaga portala akademik Ivo Šlaus, glasoviti fizičar, svojedobno i saborski zastupnik SDP-a.

Odakle ideja da se pokrene poseban portal vrijemeje.com koji raspravlja na nešto drugačiji način od onog kojega možemo vidjeti o krizi?

– Suština je u tome da je kriza vrlo ozbiljna i zahtijeva da joj se svi intelektualci posvete. Taj problem nadilazi pojedinu znanstvenu disciplinu, ali nadilazi i ono što bi se klasično nazvalo gospodarstvom jer kriza je i ekonomska, i energetska, i ekološka, istovremeno je i moralna i socijalna. Očito je da ni jedna grupacija ne može sama za sebe pokušati sve to riješiti. Ne može to riješiti niti bilo koja trenutna politička

grupacija bez obzira je li na vlasti ili ne. Kriza zahtijeva angažman što je moguće većeg broja ljudi.

Glasovita Einsteinova izjava

Zašto političke grupacije to ne mogu riješiti? Znači li to da su preglupe?

– Ne. Same po sebi ne mogu to riješiti. Obama ima e-mail s više od 13 milijuna ljudi u adresaru. Ako pogledate u odnosu na veliku zemlju kao što je SAD onda je to respektabilan broj jer svaki taj broj morate pomnožiti s deset. On tako komunicira i politička elita je tako u najužoj vezi sa svim građankama i građanima. To je jedan poticaj. Osim toga, još 2007. godine na konferenciji Rimskoga kluba tadašnji izvršni direktor MMF-a Rodrigo Rato govorio je o financijskoj krizi kao jednoj od najvažnijih tema. Cijela 2008. bila je posvećena toj temi i nama se činilo da ta rasprava ne može biti reducirana na to da inicijativa dolazi samo od vlade ili samo od političkih stranaka te da je ona i naš zadatak.

Smatrate da je kriza višestruka i isprepletana, a smatrate i da ju stare metode ne mogu riješiti.

Koje su metode koju krizu mogu riješiti?

– Postoji glasovita Einsteinova izjava koja kaže da ono što je dovelo do problema teško može biti upotrebljeno da te probleme riješi.

Znači li to da se trebamo riješiti znatnog dijela ekonomista?

– Ne, daleko od toga. Također ne znači da su sve metode koje smo probali ranije pogrešne. Manje-više situacija je ista kao u tipičnoj znanosti: zadržava se sve što je vrijedno i na to se nadograđuju nove stvari i nove ideje. U ovoj krizi su najpotrebnije nove ideje, nove metode, a toga ima jako malo, zanemarivo malo. Ovo je prvi put da imamo krizu koja je istovremeno globalna i lokalna. Ovo što imamo u Hrvatskoj je ipak i određeno naslijeđeno stanje, jer kako je nedavno rekao predsjednik HGK Nadan Vidošević, mi imamo krizu već desetljećima.

Svatko svojim putem

Dakle, sad imamo krizu na krizu.

– Tako je. Drugi veliki problem je kada velika većina ljudi iz političke sfere danas govori o krizi, govori o njoj kao da je to jedna od onih gripa koje nam dolaze, kao da je to prirodna pojava koju moramo izdržati, pa će sve biti riješeno. Ništa neće biti riješeno. To je kriza koju smo i mi stvorili i moramo naći rješenje za ove probleme koje imamo. Ako bismo slijedili kako će to riješiti SAD, Njemačka ili Mađarska, vidjet ćemo da ne možemo slijediti isti put. Svatko će naći neko svoje originalno rješenje vodeći računa o tome što su drugi radili. Zato se čini da je ovo jedinstven intelektualni izazov i bilo bi nezamislivo da se na njega ne odgovara.

Rekli ste nema novih ideja i metoda, a napisali ste da ni u Hrvatskoj, a ni svijetu nije učinjeno ništa da se kriza spriječi, pa ni da se ublaži. U Hrvatskoj se već tjednima govori o antirecesijskim mjerama Vlade kao pokušaju ublažavanja krize, nasuprot Vašim riječima.

– Prijedlog nije došao samo od Vlade. Predlagale su i političke stranke, sindikati, HUP. Sve te mjere kasne barem godinu dana i to je neoprostivo. Nadalje, cijelo vrijeme se govori samo o ekonomskoj dimenziji, a ne gledaju se sve druge dimenzije koje su jednako važne.

Je li moguće riješiti jednu dimenziju, a ostale ne?

– Po meni nije. Mora se rješavati sve istovremeno i to karakterizira današnji globalni svijet.

Pelješki most suvišan

Dakle, istodobno treba rješavati ekonomsku krizu i primjerice problem krčenja Amazonske prašume?

– Točno. U dokumentima G-20 navodi se da je nužno da se koriste mjere koje će biti ekološki prihvatljive, koje neće Zemlju dovesti u današnju opasnost. U Hrvatskoj to znači primjerice da ne možete rješavati jedan problem, a ostaviti zdravlje po strani. Ono je težak problem kao i umirovljenje jer su izdatci za zdravlje danas jako veliki. Kako bi se ekonomski dalo to jednostavno riješiti? Tako da smanjite plaće, to je vrlo jednostavno, tako da smanjite mirovine, što je isto jednostavno. To su jednostavne mjere, ali time ćemo do kraja uništiti ljudski potencijal.

Najaktualnija priča ovih dana je upravo smanjenje plaća u državnim i javnim službama. Zaposlenima u znanosti se smanjuju plaće, a naglašavate važnost znanosti

– I obrazovanja, zdravstva, kulture. Svega toga. Suma tih novaca u sustavu u Hrvatskoj je prevelika. Dakle, te proračune treba smanjivati?

– Sumu tih novaca. I to nije »čuvati radna mjesta«. Ne čuva se radno mjesto time da se čuva nekoga da loše radi posao ili nikako ili ga uopće ne treba raditi. Postoji velik broj ljudi koji su prisiljeni raditi posao koji odgovara Sizifovom poslu. To naročito vrijedi za velik broj ljudi u održavanju nekakvih pseudopravnih propisa. Imamo strahovito puno ljudi koji bi mogli biti upotrebljeni na mnogo bolji način. Treba napraviti reformu. Nju raditi u krizi je vrlo teško, a kada nema krize onda se govori da još ima vremena za reformu. Možda je ovo trenutak za reformu. Nije pitanje da li most ili ne, da li neka cesta ili ne. Pitanje je da li ona vodi nigdje ili daje rezultat sutra. Ako daje sutra, to je u redu, ako će dati rezultat za 20 godina pitanje je treba li nam i kakvi će uopće uvjeti tada biti. Da ne ostavim pitanje u zraku, ja osobno mislim da je sasvim suvišno i nepotrebno razmišljati o Pelješkom mostu kad imamo toliko važnijih stvari koje možemo raditi i angažirati građevinsku industriju. Ima mjesta u kojima nam nedostaje škola ili bolnica.

De vijantno ponašanje

Vratimo se na sumu novca u zdravstvu, obrazovanju, znanosti. Smanjuju se plaće.

– To je najjednostavnije jer onda kažete – ja nisam popravio sustav nego ću svakome smanjiti plaću deset ili 20 posto. Međutim, u tome je loše to što mnogo građana Hrvatske danas živi na apsolutnom minimumu i ispod toga ne može ići. Dio tih ljudi počeo će se devijantno ponašati.

Može li ova kriza ugroziti demokraciju.

– Sigurno da može, posebno sa svojom nejednakošću. Danas su smanjeni prihodi mnogim multimilijunerima. Međutim, njihovi su prihodi i dalje iznad razine egzistencije. Ljudi koji su sada bili na minimumu razine, otići će ispod razine i to će povećati kriminal, korupciju, negativno djelovati na demokraciju. Pogledajte ponašanje država: iako je svijet globalan, puno akcije ide u pravcu zadovoljenja svojih posebnih interesa, a ne voditi računa o svima. Zanemaruje se da je svijet međupovezan i da ako netko strada to ima efekta na svih.

Nešto poput lepeta leptirovih krila u Kini koji na drugom kraju svijeta uzrokuje tsunami?

– Ne baš. Ovo je nelinearna kriza, ali povezuje cijeli svijet.

Vratimo se na stare metode koje »ne pale« i na to da novih metoda nema. Znači li to da se bliži kraj dereguliranoj tržišnoj ekonomiji?

– Deregulirana tržišna ekonomija počela je prerastati u tržišno društvo gdje je ideja bila da sve ima svoju cijenu i da su menadžeri najvažniji. Zato je otvoren velik broj studija menadžmenta, a vidimo gdje su menadžeri, direktno ili indirektno odgovorni, doveli. Sve se više govori o tome treba li se vraćati Karlu Marxu i njegovim idejama. Ni jednom fizičaru ne pada na pamet da se vraća na vrijeme Newtona jer svaki moj student zna puno više nego što je znao Newton u svoje vrijeme. To isto vrijedi za ekonomiju ili bilo što drugo. Postoji briljantna analiza Marxa ili briljantni radovi Ricarda ili Smitha koji se odnose na 18. ili 19. stoljeće, dakle na sasvim drugo vrijeme. Oni nisu mogli predskazati situaciju koju danas imamo, ali to ne znači da ih treba ignorirati. Treba ih poznavati i studirati, baš kao što to treba i sa Friedmanom, Stiglitzom, Keynesom, ali treba naći novi put.

Treba se pojaviti neki novi Smith, Marx, Ricardo, Keynes?

– Ne jedan. Današnji svijet je takav da moramo imati mnogo različitih ideja i pronaći najbolje puteve.

Jedan Marx nije dovoljan.

– Tako je. Ali ni Ricardo ili Smith. Međutim, uočavam tendenciju prema kojoj je ovo prevelik zadatak i da je možda najbolje da se »smrznemo« i ništa ne napravimo. Da sačekamo da oluja prođe, a oluja neće proći jer ovo nije prirodna pojava.

Zašto HAZU šuti

Smatrate da u Hrvatskoj uvelike izostaje rasprava o krizi, pa i antirecesijskim mjerama. Međutim, ako se pogleda bilo koji medij, kriza je tema koja apsolutno dominira.

– O tome u većoj mjeri govore »obični ljudi« nego li što se o

Ukinuti mirovine

Jedna od metoda koju ste na jednom nedavnom predavanju spomenuli, a koja bi imala i ozbiljne socijalne implikacije je ukidanje mirovina.

– Tako je. Ja sam zato da sasvim drugačije od ovoga što imamo danas priđemo problemu mirovina. Danas se ljude tjera u mirovinu u 65. godini, očito još i ranije jer su srednje godine umirovljenika u Hrvatskoj i niže od 65. Događa se i još jedna apsurdna stvar a to je da su ljudi, i to među najhrabrija koje imamo, a to su branitelji, otjerani u geto nerada umjesto da od njih radimo ono što su oni uvijek htjeli biti: ljudi koji su najpozvaniji da se bore za Hrvatsku. Za Hrvatsku se ne bori i idejama, a ti ljudi očito imaju ideja. Zašto smo ih stavili u mirovinu i pasivizirali? Mi imamo 1.150.000 ljudi koji su u mirovini u smislu da nisu aktivno angažirani, a mogli bi biti.

Ne kao Bismarck

Ali protivite se modelu kojega je Bismarck davno izgradio da ljudi idu u mirovinu, u slučaju tog modela, sa 70 godina.

– Apsolutno. Bismarck je to radio zato što su mu socijaldemokrati u Njemačkoj puhalu za vrat i on im je pokušao kontrirati upravo time. Očekivani životni vijek bio je tada oko 50 godina i bio je siguran da neće morati gotovo ništa plaćati za mirovine. Problem je što rudar ne može raditi nakon određenih godina, niti balerina ne može plesati nakon nekih godina, a ni sveučilišni profesor ne može držati predavanja do ne zna se kada. Očito je da ljudi moraju stalno mijenjati svoje zaposlenje. To je društvo znanja. Ono nije društvo u kojemu bi znanost tobože trebala biti u funkciji privrede. Obratno, to je društvo gdje znanost sve vodi i građane zemlje drži u aktivnosti i od njih dobiva ono što je najvažnije, a to je ljudski potencijal koji je očito neiskorišten.

Aktivirati ljude

Dakle, ljudi bi radili razne poslove do

tome ozbiljno raspravlja na nekim ozbiljnim mjestima. Nezamislivo je da o tome nismo imali sjednice Sabora, da osim Ekonomskom savjeta nije napravljen savjet koji uključuje širi krug ljudi koji bi raspravljali o svim aspektima krize. Mi imamo HAZU, sveučilišta, 27 znanstvenih instituta, svaki od njih mora shvatiti ovu krizu kao svoj intelektualni izazov.

Vi ste član HAZU, a dojam je da ona, ne samo u ovoj krizi, u dubokom snu.

– HAZU mora raditi sve što radi i sada, ali ona se mora uhvatiti ukoštac i sa sadašnjom ekonomskom krizom. Ne želim govoriti gdje je razlog zašto se HAZU nije s time uhvatila u koštac. Koliko znam to se sprema unutar Akademije.

Spomenuli ste i znanstvene institute, a krizom se bave samo Ekonomski institut i Institut za javne financije. Ostalih 25 time se ne bavi.

– Htio bih znati zašto je to tako. Mislim da nije riječ o nekompetenciji tih ljudi. Bojim se da oni misle da ne mogu ništa napraviti. To je opasno, jer ako oni misle da ne mogu ništa napraviti onda se to očito širi na ostalih četiri milijuna građana ove zemlje koji će misliti isto, a što je posve krivo, jer svatko od nas može nešto napraviti. Ne radi se samo o znanstvenicima, nama nedostaje dimenzija umjetnika koji gledaju na krizu. Opet ćemo se naći u situaciji da o ovoj krizi ni jedan umjetnik ne raspravlja umjetnički.

Dakle, osim novog Marxa treba nam i novi Krleža?

– Apsolutno, ali treba nam i novi Daumier. Imamo globalni svijet, kao da smo se našli u njemu, a da nismo posve svjesni toga.

Dakle, dobar dio intelektualne elite je kazališta publika. Mirno gleda što se zbiva na sceni.

– Ne. Kazališna publika je ona koja je kupila karte i gleda predstavu. Sada nitko nije kazališna publika jer su svi u ovo uključeni. Sve što se događa na pozornici ima velikog efekta na svakoga od nas i predstava se odvija cijelo vrijeme. Ovo što mi imamo više nije režirana predstava nego istinska drama koja se pred svima nama događa i čiji smo mi akteri. Mislim da smo mi cijelu situaciju nepotrebno »smrzli«, a trebamo osloboditi taj ogromni potencijal.

svoje smrti?

– Ono što mogu i za to bi dobijali određena sredstva. Od neke godine nadalje ono što bi trebalo osigurati jest da oni koji stvarno ne mogu raditi imaju određena sredstva. Podsjetio bih i na slučaj Stevena Hawkinga koji se ne može ni kretati ni samostalno govoriti, a koji objavljuje knjige, uvaženi je profesor. Ni bolest nije to što sprječava čovjeka da ima puni, aktivni život.

Hawking je radikaln primjer. Nema takvih mnogo.

– Gledajte, posebno je pitanje što znači aktivan život, kako se može ostvariti. Hawking je našao jedan put, a dužnost društva je da nađe nekakav put ljudima da se aktiviraju. Kriza se očito jako puno tiče svih umirovljenika. Tko će bolje nego ti ljudi reći što treba napraviti i zato ih treba angažirati.